

The University of Tehran Press

Understanding the basics of strategic decision-making methodology based on the methodological implications of the Holy Quran (with the example of Surah Anfal)

Marzie Bakhshi Rizi¹ | Asadollah Kordnaej^{2*} | Ahmad Akouchakian³ Seyed Hamid Khodadad Hosseini⁴

1. Department of Business Management, School of Management and Economics, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. E-mail: marzie.bakhshi@modares.ac.ir
2. Corresponding Author, Department of Business Management, School of Management and Economics, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. E-mail: naej@modares.ac.ir
3. Strategic Development Research Center (Roshd), Qom, Iran. E-mail: a_akoochekian@yahoo.com
4. Department of Business Management, School of Management and Economics, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran. E-mail: khodadad@modares.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Article History:
Received 25 June 2023
Revised 11 December 2023
Accepted 18 December 2023
Published online 15 June 2024

Keywords:
*Paradigmatic foundations,
Methodology,
Strategic decision-making,
Quran-based paradigm,
Strategic making decision-Making
methodology.*

ABSTRACT

Purpose: The purpose of this article is to understand the basics of strategic decision-making methodology based on the methodological implications of the Holy Quran and with the example of Surah Anfal.

Method: This article is based on the combined mechanism of two methods of denotation research as well as the logic of denotation in the literature of fundamental science. In this regard,, theme analysis and content analysis were used in Atlas for data analysis. ti software, and some implications based on the fundamentals of strategic decision-making methodology were understood and explained. Findings: The result of this methodical process was the extraction of 120 primary codes,16 basic themes 120 primary codes,16 basic themes, and four organizing themes, which were formed under the Qur'an-based strategic decision-making methodology.

Conclusion: Finally, the methodological implications of strategic decision-making are organized under the four general headings of strategic decision-making methodology system, effective components in the processing of strategic decision-making methods, location of evidence for strategic decision-making processing, quality and goodness of explanation.

Cite this article: Bakhshi Rizi, M.; Kordnaej, A.; Akouchakian, A. & Khodadad Hosseini, S. H. (2024). Understanding the basics of strategic decision-making methodology based on the methodological implications of the Holy Quran (with the example of Surah Anfal). *Organizational Culture Management*, 22 (2), 105-119. DOI: <http://doi.org/10.22059/jomc.2023.360886.1008567>

© Marzie Bakhshi Rizi, Asadollah Kordnaej, Ahmad Akouchakian, Seyed Hamid Khodadad Hosseini **Publisher:** University of Tehran Press.
DOI: <http://doi.org/10.22059/jomc.2023.360886.1008567>

فهم مبانی روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک بر مبنای دلالت‌های روش‌شناسانه قرآن کریم (با نمونه سوره انفال)

مرضیه بخشی ریزی^۱ | اسداله کردنائیج^{۲*} | احمد آکوچکیان^۳ | سید حمید خدادادحسینی^۴

۱. گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. رایانامه: marzie.bakhshi@modares.ac.ir

۲. نویسنده مسئول، گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. رایانامه: naeij@modares.ac.ir

۳. مرکز تحقیقات استراتژیک توسعه (رشد)، قم، ایران. رایانامه: a_akoochekian@yahoo.com

۴. گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. رایانامه: khodadad@modares.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

هدف: هدف از این مقاله دستیابی به فهم مبانی روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک است که بر مبنای دلالت‌های روش‌شناسانه قرآن کریم و با نمونه سوره انفال انجام پذیرفته است. روش: این مقاله مبتنی بر سازگار ترکیبی دو روش دلالت‌پژوهی و همچنین منطق دلالت در ادبیات علم اصول است. در این زمینه، برای تحلیل داده‌ها از تحلیل مضمون و تحلیل محتوا در نرم‌افزار Atlas.ti بهره برده شده و برخی از دلالت‌های مبتنی بر مبنای روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک فهم و تبیین شده‌اند. یافته‌ها: حاصل این فرایند روشمند استخراج ۱۲۰ کد اولیه، ۱۶ مضمون پایه، و ۴ مضمون سازمان‌دهنده بوده است که در ذیل روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک قرآن‌بنیان شکل گرفته‌اند. نتیجه: در نهایت، دلالت‌های روش‌شناسانه تصمیم‌گیری استراتژیک در ذیل چهار عنوان کلی نظام روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک، مؤلفه‌های اثربخش در فراوری روش‌های تصمیم‌گیری‌های استراتژیک، مکان‌یابی شواهد برای فراوری تصمیم‌گیری‌های استراتژیک، و کیفیت و نیکویی تبیین سامان یافته‌اند.

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ‌های مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۰۴

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۹/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۲۸

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۳/۲۶

کلیدواژه:

مبانی پارادایمی،

روش‌شناسی،

تصمیم‌گیری استراتژیک،

پارادایم قرآن‌بنیان،

روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک.

استناد: بخشی ریزی، مرضیه؛ کردنائیج، اسداله؛ آکوچکیان، احمد و خدادادحسینی، سید حمید (۱۴۰۳). فهم مبانی روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک بر مبنای دلالت‌های روش‌شناسانه قرآن کریم (با نمونه سوره انفال). مدیریت فرهنگ سازمانی، ۲۲ (۲) ۱۰۵-۱۱۹.

DOI: <http://doi.org/10.22059/jomc.2023.360886.1008567>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

© مرضیه بخشی ریزی، اسداله کردنائیج، احمد آکوچکیان، سید حمید خدادادحسینی

DOI: <http://doi.org/10.22059/jomc.2023.360886.1008567>

مقدمه

تصمیم‌گیری استراتژیک فصل برآیندی تفکر و مدیریت تغییر و تحول جهان و زندگی، به‌مثابه مسئله مرکزی انسان در راستای آرمان برگزیده برای سعادت خویش است که به‌نوبه خود درون‌زایی آن در اولین گام وام‌دار خودویژگی مبانی پارادایمی آن و به‌طور خاص مبانی روش‌شناسی آن است، زیرا اولین عامل تعیین‌بخش هویتی این دانش مبانی پارادایمی حاکم بر آن است. در این میان و از منظر الگوپژوهی تفسیر و تدبیر رشدشناخت جهان و زندگی، دین به‌مثابه الگویی برای زیست معنی‌دار در افق هستی معنی‌دار و قرآن کریم به‌مثابه منبع اصلی اصیل‌ترین دین الهیاتی برترین منبع بازبینی و ویرایش و پالایش و فراوری این مبانی است. به این قرار، برای دستیابی به علم تصمیم‌گیری استراتژیک قرآن‌بنیان راهی جز ایجاد و فراوری پارادایم نوین و دین‌شناخت در فضای این رشته وجود ندارد.

تصمیم‌گیری استراتژیک در برآیند تفکر و مدیریت تغییر و تحول (اعم از زندگی فردی تا اجتماعی، مانند سازمان) و به‌مثابه مسئله مرکزی انسان و سازمان در ارتباط با آرمان برگزیده برای سعادت خویش است. درون‌زایی تصمیم‌گیری استراتژیک، متناسب با هر بوم‌اقلیمی، در اولین گام وام‌دار خودویژگی مبانی پارادایمی (شامل هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و روش‌شناسی) آن است، چراکه اولین عامل تعیین‌بخش هویتی این دانش مبانی پارادایمی حاکم بر آن است. با توجه به نقش برجسته فرهنگ اسلامی در جامعه ایرانی و نیز با توجه به این‌که از منظر الگوپژوهی تفسیر و تدبیر رشدشناخت جهان و زندگی، دین به‌مثابه الگویی برای زیست معنی‌دار در افق هستی معنی‌دار و قرآن کریم به‌مثابه منبع اصلی اصیل‌ترین دین الهیاتی و برترین منبع بازبینی و ویرایش و پالایش و فراوری این مبانی است. برای دستیابی به علم تصمیم‌گیری استراتژیک قرآن‌بنیان، راهی جز ایجاد و فراوری پارادایم نوین و قرآن‌شناخت در فضای این رشته وجود ندارد.

تجربه عرصه‌های مدیریتی جهان معاصر و بر این منوال، تجربه‌های مدیریتی استراتژیک در چند دهه عصر انقلاب اسلامی، با نظر به نقش میاندار خرده‌نظام فرهنگی، فراخوان به بازخوانی دین‌شناخت مبانی پارادایمی و به‌طور خاص مبانی روش‌شناختی تصمیم‌گیری استراتژیک در عرصه‌های کلان مدیریتی کشور است. اصالت‌داری آن نیز منوط به حیث قرآن‌بنیان این مبنا است. به این قرار ضرورت فراوری درون‌زای تفکر تا مدیریت استراتژیک در چارچوب مبانی پارادایمی یادشده، به‌ویژه در تجربه معاصر ایران با نظر به نظام اولویت‌های پیش‌روی آن، برای ارتقای دانش مدیریت استراتژیک قرآن‌بنیان و به‌طور خاص دانش تصمیم‌گیری استراتژیک بیش‌از هر زمان دیگری احساس می‌شود. این مهم فراخوان به ضرورت بازخوانی و بسط مبانی روش‌شناسی قرآن‌بنیان در حوزه تصمیم‌گیری استراتژیک در سطح ملی است. بر این اساس، مقاله پیش‌رو درصدد دستیابی به پاسخ چپستی «فهم مبانی روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک بر مبنای دلالت‌های روش‌شناسانه قرآن کریم» برآمده است.

مبانی نظری

مقدمه

پژوهش درباره مبانی پارادایمی تصمیم‌گیری استراتژیک به‌منظور شناسایی و ارزیابی رویکردهای حاکم بر نظام‌های سازمانی و نیز در سطح گسترده‌تر، نظام‌های اجتماعی برای چگونگی درک و شناسایی مسائل و نیز آسیب‌شناسی و اصلاح فرایند مدل‌های شناخت تا گام اجرای تصمیم‌ها از ملزومات توسعه دانش مدیریت استراتژیک در دنیای امروز به شمار می‌رود. در واقع مبانی پارادایمی مبانی ساخت هویت هر علم و کاربرد آن است و آن را مدیریت و راهبری می‌کند. بدین‌سان فهم این مبانی در هر دانش و اقدامی مانند تصمیم‌گیری استراتژیک به‌منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و مهار پدیده‌های انسانی، با هدف سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر است. در این زمینه، استفاده از عقل، شهود، آموزه‌های وحیانی (قرآن کریم)، و نقل (سنت نبوی - اوصیایی) در کنار داده‌های تجربی و دانش روز انسانی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی و فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کارایی فهم مبانی پارادایمی در دانش تصمیم‌گیری استراتژیک است.

اگرچه امروزه در حوزه تصمیم‌گیری استراتژیک پژوهش‌های کاربردی نسبت به پژوهش‌های بنیادی سهم بیشتری را به خود اختصاص داده است، توجه به پژوهش‌های بنیادی می‌تواند به ارزیابی مبانی پارادایمی این پژوهش‌ها و به این قرار تشخیص و

رفع ابهام‌های نظری، ایده‌پردازی، گسترش خلاقیت‌های نظری، و نظریه‌پردازی و به این ترتیب روشمندی روشن‌نگرتر در مراحل گوناگون مدل‌سازی تصمیم‌گیری، خطمشی‌گذاری، و برنامه‌ریزی‌های استراتژیک منجر شود. بدیهی است که برای دستیابی به دانش تصمیم‌گیری استراتژیک قرآن‌بنیان راهی به جز استنباط و استنتاج فصل روش‌شناخت مبنای پارادایمی این دانش از آموزه‌های متن مقدس و سنت نبوی - اوصیایی و به این قرار عرضه مبنای روش‌شناسی نوین این حوزه دانشی در عرصه عینیت‌های اجتماعی ملی و در فضای بین‌المللی وجود ندارد. بر این اساس، موضوع محوری پژوهش پیش‌رو در چارچوب فرهنگ اسلامی «فهم مبنای روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک بر مبنای دلالت‌های روش‌شناسانه قرآن کریم (با نمونه سوره انفال)» است. در این قسمت از مقاله ابتدا تعاریف برگزیده از کلیدواژگان پژوهش ارائه می‌شود. سپس پژوهش‌های نزدیک به این پژوهش معرفی می‌شوند تا مخاطب بتواند ضمن مقایسه زاویه نگاه و اهداف پی‌گیری‌شده در هر پژوهش و وجه تمایز و جنبه‌های نوآورانه و نیز ضرورت انجام دادن پژوهش پیش‌رو را به‌گونه‌ای روشن‌تر دریابد.

تصمیم‌گیری استراتژیک

در گذار از مجموع تعاریف (مانند: Hünermund et al., 2022: 1; Szutowski, 2019: 127; Leiblein et al., 2018: 561; ...) که برای تصمیم‌گیری استراتژیک وجود دارد، می‌توان چنین تعریف ساختاری‌ای را از آن ارائه داد: تصمیم‌گیری استراتژیک فرایندی غیرساخت‌یافته است که مبتنی بر تجزیه و تحلیل نقاط قوت و ضعف داخلی و فرصت‌ها و تهدیدهای محیطی توسط مدیریت ارشد نظام اخذ می‌شود. این تصمیم‌ها منجر به گزینش روش و اقدامی آینده‌نگر، به‌منظور نیل به اهداف اساسی و عالی سازمان می‌شود که متأثر از نگرش‌ها، باورها و نظام ارزش‌های مدیران ارشد و ذی‌نفعان بانفوذ است و ضمن سرمایه‌گذاری‌های قابل توجه نتایج بلندمدتی را به همراه دارند. این تعریف ساختاری در متن تجربه دین‌شناخت مدیریت مبتنی بر نگرش پارادایمی، باورهای مرجع، و نیز آرمان‌ها و نظام‌های مطلوب و ارزش‌های معیار، به تعریف درون‌زایی از الگوی نقد وضعیت موجود و اهداف عالی سازمان با لحاظ بازه زمانی بلندمدت منجر می‌شود؛ بدین معنا که تصمیم‌گیری‌های استراتژیک در هر سازمانی از منظر زیست دینی مبتنی بر مبنای پارادایمی دین‌بنیان برگزیده - متناسب با دین (الگوی سبک زندگی) برگزیده سازمان هدف - درون‌زا می‌شود. به این قرار سازمان براساس مبنای منتخب به تبیین وضعیت موجود و مطلوب خویش و تعریف و تعیین آرمان‌ها، اهداف (بلندمدت)، و استراتژی‌های خود می‌پردازد.

پارادایم

کوهن (۱۹۷۰) در تحلیل خود پارادایم‌های علم را دستاوردهای علمی‌ای می‌داند که مقبولیت عام و عمومی یافته، در دوره‌ای از زمان، مدلی برای حل مسئله فراروی جامعه علمی فراهم می‌آورند. پارادایم علم کلاً یک نظام فکری برای اندیشمند ایجاد می‌کند. این نظام فکری، شامل پیش‌فرض‌های اساسی، سؤالات مهمی که باید پاسخ داده شوند، معماهایی که باید حل شوند و تکنیک‌های تحقیقاتی که باید به کار گرفته شوند را شامل می‌گردند. بر این اساس، پارادایم علم یک مدل فکری است که عناصر درونی آن از زمره عقاید (opinions) به‌جای امور واقع (facts) هستند. این عناصر در خدمت نظرگاه اندیشمند قرار می‌گیرند تا با تکیه بر آن‌ها حقایق جهان اجتماعی تشخیص داده شوند. بنابراین ترسیم اهداف، چشم‌انداز و راه‌های دستیابی به آن‌ها در دنیای اجتماعی انسان‌ها به‌نحوی متأثر از الگوی پارادایمی حاکم بر آن جهان اجتماعی است. اندیشمند، خطمشی‌گذار، و برنامه‌ریز با درک ارزش‌ها و آرمان‌های حاکم بر جهان‌بینی و تشخیص پارادایمی ساخت‌وسازهای اجتماعی در دنیای اجتماعی انسان‌ها به تدوین اهداف، چشم‌انداز و مسیر تحقق آن‌ها، تحت عنوان برنامه‌ریزی‌های توسعه اجتماعی - اقتصادی میان‌مدت و بلندمدت در جامعه اقدام می‌نماید (ایمان، ۱۳۹۲، ۷ - ۸). در سرجمع تعاریف موجود درباره پارادایم می‌توان به این تعریف اشاره کرد: پارادایم بینش و تصور بنیادی و اساسی از موضوع علم، جاری در وضعیت انسانی، مورداجماع اکثری اهل نظر، و دارای سهم تأثیر عینی است. این پارادایم تحقیق است که برای محقق تعریف می‌کند به‌دنبال چه چیزی است و در درون و برون محدوده‌های بررسی مشروع (پذیرفته‌شده) آن پارادایم چه چیزی رخ می‌دهد (آکوچکیان، الف، ۱۳۹۹: ۷۵).

روش‌شناسی

روش‌شناسی عبارت است از چگونگی پیشبرد تحقیق و شیوه‌های اجرای آن. روش‌شناسی به این امر می‌پردازد که نظریه‌ها چگونه ایجاد و آزمون می‌شوند، چه نوع منطقی مورد استفاده قرار می‌گیرد، این نظریه چه ملاک‌هایی باید داشته باشد، نظریه چه شکل و قالبی دارد، و چگونه دیدگاه‌های خاص نظری را می‌توان به مسائل خاص پژوهشی مرتبط ساخت (محمدپور، ۱۳۹۷: ۳۱ - ۳۲). موضوع مقاله برآیند تفکر و مدیریت در میدان تصمیم‌گیری استراتژیک در متن قرآن کریم است که فرایند از نظر تا عمل را در خویش دارد. بدین‌سان از روش‌شناسی قرآن‌بنیان حکمت نظر - عمل سخن می‌رود و عرصه تصمیم‌گیری برآیند این دو میدان است. مقاله به این حیث برآیندی از موضع آموزگاری قرآن کریم نظر دارد.

رویکرد قرآن‌بنیان تصمیم‌گیری استراتژیک ناظر به این معادله نظر - عمل است^۱ و روش‌شناسی یکی از فصل‌های (برآیندی) پارادایمی جاری در این معادله است. بدین‌سان روش‌شناسی جاری در آموزه‌های قرآنی - در مثل آموزگاری سوره‌های انعام یا انفال - فراگیر هر دو عرصه حکمت نظر و حکمت عمل است.

پیشینه پژوهش

به‌طور کلی پژوهش‌های انجام‌گرفته در حوزه تصمیم‌گیری استراتژیک حاکی از بررسی این موضوع از زوایای مختلف است که البته «به‌ندرت» می‌توان در برخی از این آثار ردپای پارادایم (و روش‌شناسی به‌مثابه یکی از اجزای راهبردی و بلکه برآیندی پارادایم) تصمیم‌گیری و به‌طور خاص پارادایم تصمیم‌گیری استراتژیک را پی‌گیری کرد. با وجود این، در این بخش سعی شده است تا نتیجه پژوهش‌های صورت‌گرفته در سال‌های اخیر که از لحاظ موضوعی نزدیک به این مقاله هستند به‌طور خلاصه در جدول ۱ آورده شود:

جدول ۱. خلاصه پیشینه پژوهش

پژوهشگر(ان)	موضوع پژوهش	سال	نتایج اصلی
منطقی	نقش نگرش‌های اسلامی در فرایند تصمیم‌گیری	۱۳۹۰	با استفاده از منابع اسلامی، مهم‌ترین و اصلی‌ترین نگرش برای مدیران مسلمان «ایمان» شناسایی شده است.
فرورزنده دهکردی و همکاران	شناسایی عوامل و مؤلفه‌های شهود در تصمیم‌گیری از دیدگاه قرآن کریم	۱۳۹۴	ضمن تبیین شهود، عوامل و مؤلفه‌های اسلامی که بر شهود مدیران و تصمیم‌گیری آن‌ها مؤثر هستند شناسایی شده است.
خاشعی	درآمدی نظری بر تصمیم‌گیری راهبردی حکمت‌بنیان	۱۳۹۴	شاکله تصمیم‌گیری‌های امام خمینی ^(ع) مبتنی بر آرمان‌گرایی واقعیت‌نگر است که محصول این دستگاه تصمیم‌گیری تصمیم‌های راهبردی حکیمانه است.
لطفی و میرزا	رویکردهای نظریه‌پردازی آیات تصمیم‌گیری در منابع مدیریت اسلامی	۱۳۹۶	نظریه‌پردازی در منابع بررسی‌شده نشان می‌دهد پژوهش‌ها مبتنی بر رویکرد قرآنی نیست و غالباً مطالب استنادی، در حد تأیید و تطبیق، مطرح شده‌اند.
چهاردولی و دل‌انگیز	واکاوی و فهم دلالت‌های پارادایم‌های چهارگانه فلسفی با رویکرد اسلامی	۱۳۹۸	به ارائه تعریف جدیدی از پارادایم‌های اسلامی و فلسفه آن و نیز اهمیت و ضرورت چنین دیدگاهی پرداخته است.
خاشعی ورنامخواستی و صبور ابوانی	رویکرد مبتنی بر شواهد از رهگذر نگاهی انتقادی به نظریه‌های مدیریت استراتژیک	۱۴۰۰	با رویکرد انتقادی درباره پاسخگو نبودن طرح‌های استراتژیک تجویزی، پارادایم جدیدی با نام رویکرد مبتنی بر شواهد معرفی شده است.
چهاردولی و دل‌انگیز	مبانی فلسفی و تئوری مدیریت با رویکرد تطبیقی اسلام و غرب	۱۴۰۱	در گذار از مکاتب غربی، نظریه مدیریت علمی، مفهوم سیستم و تفکر سامانه‌ای، نظریه سامانه‌ها، و ... در ابعاد مختلف مورد واکاوی و در نقد مقایسه‌ای با مباحث اسلامی قرار گرفته‌اند.
Goldoff	تصمیم‌گیری در سازمان‌ها: پارادایم (مدل) جدید	۲۰۰۰	بر پیوستگی و پتانسیل سه حوزه ارزیابی ریسک، تئوری آشوب، و مدیریت استراتژیک به‌منزله یک «پارادایم (مدل) جدید» در تصمیم‌گیری تمرکز شده است.
Darling & Seristö	گام‌های کلیدی برای موفقیت در بازارهای صادراتی: پارادایمی (مدلی) جدید برای تصمیم‌گیری استراتژیک	۲۰۰۴	به معرفی ده مرحله کلیدی به‌منظور دستیابی به مدل تصمیم‌گیری موفق در بازاریابی صادراتی برای شرکت‌های تجاری اروپایی پرداخته است.
Gerras	آغازگری رهبری استراتژیک	۲۰۱۰	ده مدل رایج تصمیم‌گیری (عقلانیت، سطل زباله، و ...) به‌عنوان پارادایم‌های تصمیم‌گیری معرفی شده است.
Oppenheimer & Kelso	پردازش اطلاعات به‌منزله پارادایمی برای تصمیم‌گیری	۲۰۱۵	پس از تحلیلی مبنی بر شکسته شدن پارادایم غالب نظریه مطلوبیت موردانتظار (EUT)، پارادایم پردازش اطلاعات، به‌منزله پارادایم جدید تصمیم‌گیری معرفی شده است.

۱. و البته همواره باید خودآگاه بود که «نظری» با «نظر» و با «نظریه» متفاوت است.

با بررسی‌های صورت‌گرفته در پیشینه پژوهش دریافته می‌شود که پژوهش درباره مبانی پارادایمی قرآن‌شناخت و به‌طور خاص روش‌شناسی در رویکردهای مطالعاتی با موضوع تصمیم‌گیری استراتژیک پیشینه مسوطی ندارد و آنچه در این حوزه مورد بررسی و پژوهش قرار گرفته است یا بی‌توجه به این مبانی بوده یا رویکردی بیرون‌دینی و متأثر از آموزه‌های دنیای غرب دارد یا متوقف در کلیاتی در این عرصه است. حادثه‌های پیاپی جهان معاصر ایرانی نیز نشان می‌دهد که هنوز عرصه دانش و نخبگی علمی و حاکمیتی به اندیشه و نظریه‌مبنایی برای اتخاذ تصمیم‌گیری‌های استراتژیک خویش به‌منظور تدبیر پیشرفت و الگوی توسعه ملی نرسیده است.

روش پژوهش

این مقاله براساس لایه‌های پژوهش از منظر پارادایم: تفسیری، از منظر منطق یا رویکرد: استفهامی، از منظر استراتژی: کیفی، از منظر روش تحقیق: فرایند دلالت‌پژوهی در ضمن منطق دلالت در ادبیات علم اصول، از منظر جهت‌گیری کلی: توسعه‌ای، از منظر ماهیت روش: توصیفی - اکتشافی، از منظر ابزار گردآوری داده: اسنادی، از منظر زمانی: مقطعی، از منظر شیوه تحلیل: تحلیل محتوا - تم است و در این زمینه از نرم‌افزارهای atlas.ti استفاده کرده است.

در تحقیقات حوزه دانش مدیریت استراتژیک و به‌طور خاص تصمیم‌گیری استراتژیک استفاده از دلالت‌پژوهی (دانایی‌فرد، ۱۳۹۵: ۳۹ - ۷۱) برای تدقیق، بهبود و بسط این دانش حائز اهمیت است؛ به‌ویژه آن‌که بومی‌سازی حوزه‌های دانشی‌ای چون تصمیم‌گیری استراتژیک، مبتنی بر هویت و فرهنگ اسلامی و استناد به قرآن کریم، نیازمند دلایل متقن برای ارائه به جامعه علمی و فراگیرسازی آن است. به همین منظور در این پژوهش برای دستیابی به دلالت‌های قرآنی درباره مبانی روش‌شناسی^۱ تصمیم‌گیری استراتژیک، برای تکمیل طرح پیشنهادی دانایی‌فرد، از فلسفه روش دلالت سخن‌رفته در علم اصول (برگرفته از روش دلالت در علم اصول شهید صدر (۱۳۶۴)) استفاده شده است. اگرچه تدقیق مراحل کار در روش‌شناسی پژوهش اهمیت دارد، یعنی پژوهش باید مرحله‌به‌مرحله انجام شود، واقعیت این است که این فرایند به‌صورت خطی غیرقابل‌برگشت انجام نمی‌شود، بلکه مدام بین مراحل بده - بستان صورت می‌گیرد. از این‌رو، در ترکیب فرایند دلالت‌پژوهی با روش‌شناسی اجتهاد تفسیری از سازکار پژوهش تفسیری یا سازکار دلالت تفسیری سخن می‌رود.

گفتنی است برای تحلیل داده‌های استخراج‌شده از متن قرآن کریم با به‌کارگیری تحلیل مضمون و تحلیل محتوای کیفی، ابتدا شبکه مضامین مبتنی بر مضامین پایه‌ای و سازمان‌دهنده و فراگیر استنباط شد (خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۸: ۴۹ - ۱۰۰؛ Braun & Clarke, 2007: 77-101؛ و ...). سپس مبتنی بر مضامین فراگیر، دلالت‌های مرتبط با موضوع پژوهش استنتاج گردید. فرایند این تجزیه و تحلیل به‌صورت زیر انجام گرفته است:

۱. مطالعه متن سوره انفال و تفاسیر (المیزان، نمونه، مجمع‌البیان، تسنیم، قرآن مهر، روز، نور، فرقان، هدی و رشد) به‌منظور آشنایی و تسلط بر محتوای موضوعی سوره، به‌منزله مأخذ احصای دلالت‌های مبانی روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک (در مجال این مقاله سوره انفال با توجه به داشتن تعداد آیات مناسب برای این پژوهش و به دلیل رویکرد جامعه‌شناخت راهبردی در سوره و پرداختن به مسائل اجتماعی مختلف و نحوه مواجهه و تصمیم‌گیری درباره این مسائل انتخاب شده است)؛

۲. ایجاد کدهای اولیه از میان آیات سوره انفال؛

۳. کشف درون‌مایه کدها و ایجاد مضامین پایه، با استفاده از دلایل عقلی و لفظی در ادبیات علم اصول، به منظور احصای سهم‌یاری‌های ابژه دلالت‌پژوهی؛

۴. اعتبارسنجی سهم‌یاری‌های ابژه دلالت‌پژوهی به کمک متخصصان حوزه تفسیر و مطالعات قرآنی، حوزه روش‌شناسی، و استراتژی؛

۵. پیوند مضامین پایه و ایجاد مضامین سازمان‌دهنده، به‌منظور متناسب‌سازی سهم‌یاری‌ها با چارچوب مفهومی موضوع دلالت‌پژوهی؛

۶. پیوند مضامین سازمان‌دهنده و ایجاد مضامین فراگیر، به‌منظور متناسب‌سازی سهم‌یاری‌ها با چارچوب مفهومی موضوع دلالت‌پژوهی و احصای دلالت‌های مدنظر؛

۱. مبانی حیث وصفی عرصه‌هایی مانند پارادایم و فلسفه و جهان‌بینی است. پس روش‌شناسی یکی از زمره این مبانی محسوب می‌شود.

۷. پیوند مضامین با یکدیگر و دستیابی به یک سامان مفهومی و احصای دلالت‌های مدنظر؛
۸. اعتبارسنجی و روایی و پایایی دلالت‌های احصایی به کمک متخصصان حوزه تفسیر و مطالعات قرآنی، حوزه روش‌شناسی، و استراتژی؛
۹. ساماندهی تحلیل نهایی و تدوین گزارش پژوهش و نشان دادن دلالت‌های قرآنی در فهم مبانی روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک، مبتنی بر روش کاربستی در ادبیات علم اصول.

روایی و پایایی

روایی و پایایی سکه‌های رایج در بازار پژوهش کمی هستند و در پژوهش‌های کیفی به‌طور اعم و مطالعات هرمنوتیکی متنی مانند پژوهش‌های کمی متداول نیستند، زیرا «افراد از یک پدیده ممکن است برداشت‌های متفاوتی داشته باشند» و تصمیم‌پذیری مدنظر پژوهشگران کمی در پژوهش‌های دلالتی مدنظر نیست. در عین حال، در هر کدام از مراحل فرایند پژوهش‌های دلالتی دقت لازم برای تقریب به روایی و پایایی صورت می‌گیرد در مرحله احصای سهم‌یاری‌ها، در مورد سهم‌یاری‌هایی که برای نخستین بار احصا می‌شود بررسی نظرات خبرگان می‌تواند به این امر کمک کند (دانایی فرد، ۱۳۹۵: ۶۳). بر این اساس، برای اعتبارسنجی دلالت‌های احصاشده در این مقاله از نظر خبرگان به‌صورت روایتی استفاده شده و پس از اعمال نظر خبرگان نتیجه نهایی گزارش شده است.

یافته‌های پژوهش

مبتنی بر فرایند روش اشاره‌شده، با مطالعه مستمر تفاسیر در زمان پژوهش، به یادداشت‌برداری از سرجمع برداشت‌های ادراک‌شده از متن قرآن و تفاسیر منتخب، به کمک تحلیل محتوا و مضمون در نرم‌افزار atlas.ti، پرداخته شد. در این راستا، مفاهیم موجود در دانش تصمیم‌گیری استراتژیک و نیز آموزه‌های علم تفسیر و علم اصول در دستور کار قرار گرفته است. نتیجه برآمده از فرایند یادشده، پس از تأیید نهایی خبرگان، در جدول ۲ نشان داده شده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود ۱۲۰ کد اولیه، ۱۶ مضمون پایه، و ۴ مضمون سازمان‌دهنده ذیل یک مضمون دلالتی فراگیر، یعنی روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک قرآن‌بنیان، شناسایی شدند.

جدول ۲. مضامین روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک قرآن‌بنیان

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه (زیر تم)	کدهای اولیه (شماره آیات)
	منطق قیاس	۱۹، ۳۰، ۳۶، ۳۸، ۶۸
نظام روش‌شناسی	منطق استقرا	۷، ۱۵، ۳۶، ۵۴، ۵۶
تصمیم‌گیری استراتژیک	منطق استفهام	۹، ۱۱، ۳۳، ۴۴، ۶۲، ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۷۴
	منطق پس‌کاوی	۳۴، ۳۶، ۴۲، ۴۴، ۴۹، ۶۸، ۷۳
مؤلفه‌های اثربخش در فراوری روش‌های تصمیم‌گیری‌های استراتژیک	نقش سنت‌های الهی در گسترش روش الگوی عمل در تصمیم‌گیری استراتژیک	۹، ۱۲، ۶۵، ۶۶
	کارکرد روش شناخت تقوا در تصمیم‌گیری استراتژیک	۲۵، ۲۹، ۳۴، ۵۶
	آینده‌نگری و آینده‌نگاری در راهبری روشمند مسائل و پیامد تصمیم‌های استراتژیک	۱، ۱۳، ۲۵، ۳۶، ۳۹، ۴۲، ۶۷، ۷۰، ۷۱، ۷۳، ۷۵
مکان‌یابی شواهد برای فراوری تصمیم‌گیری‌های استراتژیک	مکان‌یابی شواهد در موقعیت‌های مرزی برای فراوری تصمیم‌گیری‌های استراتژیک	۱، ۱۶، ۱۶، ۴۱، ۴۶، ۵۸، ۶۱، ۶۲، ۶۷
	مکان‌یابی شواهد در موقعیت‌های فرامرزی برای فراوری تصمیم‌گیری‌های استراتژیک	۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۲۰، ۲۱، ۲۴، ۴۳، ۴۴، ۴۶، ۵۶، ۵۷، ۶۰، ۶۵، ۶۶
	حکمت (حکمی - عقلایی) و جدال احسن (شیوه گفت‌وگوی نتیجه‌بخش)	۷، ۲۰، ۴۲، ۷۰
	پاسخ در خور	۲۱، ۲۵، ۳۶، ۳۸، ۴۹، ۷۱
کیفیت و نیکویی تبیین (شیوه‌های اقناع در پذیرش تصمیم‌های استراتژیک)	فراوری انگیزشی	۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۶، ۱۷، ۱۹، ۲۵، ۲۹، ۳۳، ۴۴، ۴۶، ۴۷، ۴۹، ۵۰، ۷۴، ۷۵
	توانایی حق‌مدار	۷، ۴۰، ۴۴، ۴۷، ۷۴
	حکم و فرمان	۱، ۱۵، ۲۷، ۳۸، ۴۱، ۵۷، ۶۰، ۶۹، ۷۲
	اعتبار پیام‌رسان (دانش، تخصص، محبوبیت)	۲۴، ۶۴
	توجه به تمایلات مخاطب (گرایش‌ها، آرزوها، نیازها)	۷، ۹، ۶۵، ۶۶

۱. نظام روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک

روش‌شناسی به این امر می‌پردازد که نظریه‌ها و جریان معرفت‌مبنای تفسیر و تدبیر تغییر و تحول چگونه شکل می‌گیرند و آزمون می‌شوند، چه نوع منطقی مورد استفاده قرار می‌گیرد، و چگونه دیدگاه‌های خاص نظری را می‌توان به مسائل خاص پژوهشی و راهبردی مرتبط ساخت (ایمان و کلاته‌ساداتی، ۱۳۹۷: ۵۳ - ۵۷). بر این اساس، در استراتژی منطق پژوهش، پژوهشگران مبتنی بر پارادایم برگزیده خویش درباره انواع مسائل، مانند مسائل پیش‌روی تصمیم‌گیرندگان استراتژیک، نحوه خاصی از استنتاج را در روابط بین پدیده‌ها و عوامل مدنظر قرار می‌دهند.

دلالت این مضمون در ذیل چهار زیرتم: الف) منطق استقرا و کارکرد آن در فراوری سازکار تجربی تصمیم‌گیری استراتژیک؛ ب) منطق قیاس و کارکرد آن در فراوری سازکار تجربی تصمیم‌گیری استراتژیک؛ پ) منطق استفهام و کارکرد آن در فراوری سازکار تفهمی تصمیم‌گیری استراتژیک؛ ت) منطق پس‌کاوی و کارکرد آن در فراوری سازکارها و ساختارهای تصمیم‌گیری استراتژیک سامان یافته است.

استقرا در تجربه‌های عینی در فهم شواهد تجربی برای دستیابی به یک ایده یا نظر کلی مبتنی بر ارزیابی و تفسیر چگونگی وقوع رویدادها در بستر اجتماعی (سازمانی) و فرهنگی به کار گرفته می‌شود. به این قرار، واقعیت‌های عینی مبنایی برای جمع‌آوری، طبقه‌بندی، و درنهایت، ارائه تمییم‌هایی درباره امور واقع قرار می‌گیرد (ایمان و کلاته‌ساداتی، ۱۳۹۷: ۲۸۸ - ۲۹۱). در روش‌شناسی قرآن‌بنیان در تبیین روش استقرا می‌توان گفت برخی از آیات قرآن، چونان (برداشت از) آیات ۵۴ و ۵۶ سوره انفال، با طرح مسئله و دعوت تصمیم‌گیرندگان به بررسی نمونه‌های عینی، آن‌ها را رهسپار به گردآوری داده‌ها و شواهد رخ‌نموده درباره آن مسئله می‌کند تا درنهایت به ارائه گزاره کلی خویش (اعم از نتیجه و عاقبت یک فعل یا صدور حکم، و ...) ناظر به مسئله پیش‌رو دررسد. قیاس نقطه شروع متفاوتی دارد که عکس استقرا است. مهم‌ترین بخش راهبرد قیاسی آزمون نظریه از طریق قیاس یک یا چند فرضیه از آن و سپس جمع‌آوری داده‌های مناسب است (ایمان و کلاته‌ساداتی، ۱۳۹۷: ۲۸۴ - ۲۸۸). در تبیین رویکرد قیاس در روش‌شناسی قرآن‌بنیان می‌توان گفت در قرآن کریم با بیان کلیات هستی در آیات گوناگون به اتخاذ موضع نظری الهیاتی درباره مسائل راهبردی مختلف پرداخته شده است. سپس تصمیم‌گیرنده مبتنی بر قوای عقلانی و اراده آزاد خویش، رهنمون آزمون این نظریه (قاعده کلی) با ورود به واقعیت و گردآوری داده‌ها و شواهد لازم می‌شود.

در استفهام - در گذار از منطق استقرا - شناخت امور براساس فهم و درک دنیای اجتماعی انسان‌ها انجام می‌شود که عموماً یک مسئله کیفی است. از این‌رو، شناخت محدود به امور واقع، که قابل مشاهده با حواس انسانی باشند، نیست (ایمان و کلاته‌ساداتی، ۱۳۹۷: ۲۹۱ - ۲۹۶). بدین‌سان در روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک قرآن‌شناخت در تبیین منطق استفهام می‌توان گفت با یادکرد نمونه‌های تجربه وجودی تصمیم‌گیرندگان و مجریان مختلف و بیان داده‌های غیرتجربی درباره معانی، عواطف، معجزات، غیب و شهود، و ... رهنمون تصمیم‌گیرندگان استراتژیک به شیوه‌ای خلاقانه از فهم پدیده‌ها، فراتر از مشاهدات عینی، برای چاره‌سازی وجودی و زیستمانی خود و موقعیت‌های راهبردی پیش‌رو می‌شود.

منطق پس‌کاوی به آن منطق تحقیق گفته می‌شود که در پی شناسایی و استخراج مکانیسم‌ها و قواعد موجود در پس‌زمینه واقعیت است (ایمان و کلاته‌ساداتی، ۱۳۹۷: ۲۹۶ - ۲۹۹). در روش‌شناسی قرآن‌بنیان در تبیین روش پس‌کاوی می‌توان گفت در برخی از آیات با بهره‌گیری از الگوی پژوهش قیاسی از طرح مسئله راهبردی به کمک کشف، شهود، درک وجدانی، و تخیل نظری به ساختارها و مکانیسم‌های زیرین علی ورود می‌کند و تصمیم‌گیرنده می‌تواند در متن فرایند واکاوی ساختارها و مکانیسم‌های ملل‌سازی شده و در دلوسند مستمر با جهان واقعیت و پدیده‌ها و ایزه‌ها به توصیف و تفهم و تبیین سطوح سه‌گانه تجربی و حقیقی و تجربی مسائل بپردازد.

۲. مؤلفه‌های اثربخش در فراوری روش‌های تصمیم‌گیری استراتژیک

به گفته چودری، در اسلام مبانی پارادایمی (جهان‌بینی) اصلی اساسی برای ورود به حوزه علم و روش‌شناسی علمی است و مبتنی بر این پارادایم چرایی گزینش یا اولویت‌دهی به مسئله‌ها، انگیزه بررسی و حل مسئله‌ها، روش تحقیق و تحلیل و تفسیر داده‌ها متفاوت خواهد بود. از آنجا که جهان‌بینی اسلامی مبتنی بر اصل توحید است، همه اندیشه و ایده و راه‌حل مسائل بر محوریت

توحید است (ایمان، ۱۳۹۸: ۵۰۶). بر این اساس، فاعلان تصمیم‌های استراتژیک تغییر شرایط و گفتمان‌های جدید را مبتنی بر دانش الهی سامان‌یافته در الگوی آموخته‌شده معرفت‌شناختی (یعنی قرآن) و در افق نظام هست‌ها و بایدهای الهی (سنت‌ها) تبیین و تحلیل می‌کنند تا علت و دلایل آن را کشف کنند و با اتخاذ تصمیم‌های مناسب راه مدیریت آن را بیابند. در این زمینه، شناسایی مؤلفه‌هایی که در بستر دو عامل عقلانیت و خلاقیت فاعلان تصمیم‌گیرنده منجر به فراوری روش‌های تصمیم‌گیری استراتژیک می‌شود ضروری می‌نماید. تبیین افزون‌تر دلالت این مضمون در ذیل سه زیر‌تم سامان یافته است که عبارت‌اند از: الف) نقش سنت‌های الهی در گسترش روش الگوی عمل در تصمیم‌گیری استراتژیک؛ ب) کارکرد روش‌شناخت تقوا در تصمیم‌گیری استراتژیک؛ ج) آینده‌نگری و آینده‌نگاری در راهبری روشمند مسائل و پیامد تصمیم‌های استراتژیک.

کارکرد سنت‌های الهی در حیط روش‌شناخت تناسب‌بخشی روشمند میان قوانین و نظام‌های حاکم بر هستی و عرصه ارزش‌ها و زندگی در متن تصمیم‌گیری‌های استراتژیک برای سمت‌وسوی‌بخشی آینده‌نگار به هرگونه تغییر و تحول انسانی است. بدین‌سان تصمیم‌گیرندگان استراتژیک در بستر سنت‌های الهی می‌توانند با روشن‌بینی به علیت‌های تغییر و تحول دست در کار تدوین برنامه‌های راهبردی زنند تا با مدیریت بهینه زمان حال رقم‌زننده آینده‌ای مطلوب باشند.

آموزه دیگر قرآنی برای روشمندسازی فراوری الگوی عمل در تصمیم‌گیری استراتژیک نقش الگوی خودبانی رشد (تقوا) در فراوری سطح فاعلیت تصمیم‌گیرندگان استراتژیک است. به‌طور معین، کارکرد روش‌شناخت تقوا ایجاد یک نظام هماهنگ میان سه عرصه بینش‌ها و گرایش‌ها و کنش‌ها به‌منظور خودبانی رشد در متن تصمیم‌گیری استراتژیک است. این‌گونه فرایند تصمیم‌گیری استراتژیک در متن سازگار رشد - توسعه جایگاه می‌گیرد.

مؤلفه مهم دیگر در فراوری روش‌های تصمیم‌گیری استراتژیک توجه به آینده‌نگری و آینده‌نگاری است. این امر با آموزه‌های سنت قرآنی و نبوی فراوری می‌شود. از این آموزه‌ها دریافته می‌شود که رکن مقوم الگوی آینده‌نگری و آینده‌نگاری دین‌شناخت در معادلات مدنی و تمدنی همواره تاریخ بشر میان‌داری حق در همه عرصه‌های حیات فردی و اجتماعی و تمدنی، زوال باطل، فراوری از هرگونه وجودسپاری به خواهانی‌های کوتاه‌مدت امکاناتی (ثروت دنیایی)، و برکنده شدن ریشه‌های کفر از زمین و زمانه است (اکوچکیان، ۱۴۰۰: ۱۳۷). نگرش دین‌شناخت در عرصه آینده‌نگری و آینده‌نگاری در نمونه فراوری عصر آغازین مدنیت اسلامی در بحبوحه گزار از مسائل توره جنگ‌های بدر و احد و از جمله تبدیل فرصت اقتصادی برآمده با غنیمت‌های جنگی به سرمایه اجتماعی و مدنی - آموخته‌شده در سوره انفال - رهنمون راهبری روشمند مسائل و پیامد تصمیم‌های استراتژیک است. این راهبری روشمند قرآن‌بنیان روشن‌گر این مهم برای تصمیم‌گیرندگان استراتژیک است که رخدادهای پیش‌روی خود را تکه‌هایی از الگوی نظام جامع اقدام آینده‌نگار تلقی کنند و مبتنی بر رویکرد حق‌مدار دست به انتخاب روش مناسب برای انتخاب بدیل‌ها زنند.

۳. مکان‌یابی شواهد برای فراوری تصمیم‌گیری‌های استراتژیک

رویکرد رئالیستی دین قرآنی (ایمان و کلاته‌ساداتی، ۱۳۹۸: ۵۱۰ - ۵۱۲) به لایه‌های عمیق‌تری از هستی، چون عالم غیب، دسترسی دارد و در شناخت و شناساندن پدیده‌های اجتماعی فقط به واقعیات محسوس و موجود اکتفا نمی‌کند. بدین‌سان در روش‌شناسی قرآن کریم درباره پدیده‌های اجتماعی، مانند موضوع تصمیم‌گیری استراتژیک، امکان بروز رویکردهای مختلف اجتماعی در فرایند معرفت وجود دارد. بر این اساس، موقعیت‌های راهبردی پیشروی تصمیم‌گیرنده را می‌توان در دو دسته کلی موقعیت‌های مرزی و فرامرزی جای داد و مبتنی بر رویکردهای یادشده آن‌ها را تحلیل کرد. در این زمینه، دلالت این مضمون در ذیل دو زیر‌تم مکان‌یابی شواهد در موقعیت‌های مرزی و نیز موقعیت‌های فرامرزی برای فراوری تصمیم‌گیری‌های استراتژیک سامان یافته است.

منظور از موقعیت‌های مرزی موقعیت‌هایی است که فاعل تصمیم‌گیرنده با واسطه یا بدون واسطه با آن‌ها مواجه می‌شود؛ به‌گونه‌ای که دیگر امکان واکنش‌ها و رفتارهای دلخواه را ندارد، برای مثال نمی‌تواند آن شرایط را نادیده بگیرد - مانند جنگ - و چاره‌ای جز پذیرش این موقعیت‌ها و تصمیم‌گیری برای عمل ندارد. موقعیت‌های فرامرزی فصل فراگیر مسائل معمول راهبردی و نیز مسائل راهبردی مرزی است. در این زمینه هر الگو، مدل، گفتن، جریان، مکتب، دین، و آیینی که بتواند به همه یا

بخش‌های فراوانی از این موقعیت‌های مرزی و فرامرزی توجه نشان دهد و متناسب با هر موقعیت برای مخاطبان خود آموزه‌های نظری و راه‌کارهای عملی ارائه دهد توانسته است به خود اعتبار دهد و ارزش ویژه‌ای را به دست آورد.

قرآن کریم با هویت جاودانه و خلل‌ناپذیر خود در برابر مکاتب و آیین‌های دیگر، در طول قرن‌های گذشته، بهترین مکتب و آیین و مستند هدایت بشر و پاسخگو به شرایط مرزی و فرامرزی است. در این راستا، برای نمونه در سوره انفال مشاهده می‌شود که قرآن کریم با تصویرسازی‌های گوناگون از موقعیت‌های راهبردی متفاوت شواهدی از مواجهه تصمیم‌گیرندگان استراتژیک با موقعیت‌های مرزی را در معرض فهم روش‌شناخت قرار می‌دهد. می‌توان گفت هدف از این مهم آن است که تصمیم‌گیرندگان استراتژیک دریابند چگونه در متن سازگار تصمیم‌گیری استراتژیک در این موقعیت‌ها، با فراوری روشمند دانش خویش به موقعیت‌های یادشده، در ضمن الگوی مبنا و نیز الگوی ارزشی و روشی خود، راهبری عقلانی و خلاق داشته باشند.

گفتنی است شواهد قرآنی چه از منظر موقعیت‌های مرزی و چه از منظر موقعیت‌های فرامرزی در انتقال مبانی روش‌شناسی خویش در مباحث گوناگون، از جمله بحث تصمیم‌گیری استراتژیک، محدود به امور مادی نمی‌شود. این مهم رهنمون تصمیم‌گیرندگان استراتژیک است تا مبتنی بر مبانی خودویژه قرآنی، در فهم پدیده‌های اجتماعی و درک شواهد، صرفاً بر یک روش و رویکرد خاص تأکید نوزند، زیرا مبتنی بر مبانی یادشده رویکردها و روش‌های جمع‌آوری داده‌ها و شواهد یک پدیده اجتماعی نه تنها در نزاع با یک‌دیگر نیستند، بلکه همگی با یک هویت واحد و در جهت هدفی ثابت و معین و به این قرار بر مبنای ارتباط با یک مبدأ واحد، یعنی خداوند، تعریف می‌شوند.

۴. کیفیت و نیکویی تبیین (شیوه‌های اقناع در پذیرش تصمیم‌های استراتژیک)

قرآن با زبان گفتمان جهانی سخن می‌گوید تا همه انسان‌ها در هر زمین و زمانه و با هر زبانی از معارف آن بهره ببرند و در برابر حقانیت مدعاهای مطرح‌شده در آن اقناع شوند. مراد از زبان قرآن و عرفی بودن آن سخن گفتن با فرهنگ مشترک (فطرت پایدار و تغییرناپذیر) مردم است (جوادی آملی، ۱۳۸۵، ج ۱: ۳۲ - ۳۳). طبیعی است که تفسیرهای نامحدودی از زبان مشترک قرآن به دلیل برداشت‌های ناظر به موقعیت‌های فرهنگی و تاریخی رخ دهد و تصمیم‌گیرندگان هر زمانه با افزون‌تر شدن تجربه بشری و تکامل عقلی، به فراخور برداشت‌های حاصل‌شده از این متن مقدس، روش‌های گوناگونی را مبنای تصمیم‌گیری‌های استراتژیک قرار دهند. گفتنی است اقناع قرآنی با مسخ‌شدگی و سوءاستفاده از ناتوانی ذهنی مخاطب فاصله دارد و به دنبال تحمیل اندیشه یا پیام خویش نیست، بلکه به دنبال پذیرش با خواست و اراده آزاد و مبتنی بر اندیشه است.

به این قرار، تصمیم‌گیرندگان استراتژیک مبتنی بر فرهنگ فطری یادشده و با تکیه بر زبان مشترک منابع انسانی سازمان می‌توانند توصیف‌های دقیقی از فرایندهای اجتماعی ارائه دهند و کنشگران و مجریان تصمیم‌های استراتژیک را مجاب به پذیرش یک تصمیم و ایجاد تغییر کنند. اقناع مخاطبان تصمیم‌های استراتژیک باید از یک سو در یک فرایند طبیعی و مستدل و عقلانی برای دانش‌بخشی روشمند و از سوی دیگر در یک فرایند عاطفی و قلبی (افتخاری و کاظمی، ۱۳۹۶: ۱۰ - ۳۷) برای پیونددهی آن سامان دانشی به باورهای مخاطب و نظام تصمیم‌گیری او انجام پذیرد. هدف از اقناع مجریان در جریان تصمیم‌گیری‌های استراتژیک، انتقال مفهوم و تغییر نگرش و در نتیجه تغییر رفتار آن‌ها برای تحقق تصمیم اتخاذشده در سمت‌وسوی هدف تعیین‌شده است. در قرآن کریم برای اقناع مخاطبان شیوه‌های متنوعی معرفی شده است که متناسب با موضوع تصمیم‌گیری استراتژیک به برخی از آن‌ها در سوره انفال اشاره شده است. شیوه‌های اقناعی یادشده تبیین‌کننده دلالت این مضمون نیز هستند که عبارت‌اند از حکمت (حکمی - عقلایی) و جدال احسن (شیوه گفت‌وگوی نتیجه‌بخش)، پاسخ درخور (مانند آشنایی با کیستی و چیستی صفت کافران و منافقان، چیستی ماهیت رفتاری منافقان، چیستی نتیجه نفاق)، فراوری انگیزشی (مانند آمیختن با شأن اجتماعی، آمیختن با اعتقادات و غافل‌گیری، بلوغ‌بخشی احساسات، پاداش و تنبیه)، توانایی حق‌مدار (مانند عینیت بخشیدن به نتیجه عمل و تحریک اعتقادی جامعه)، حکم و فرمان، اعتبار پیام‌رسان (دانش، تخصص، محبوبیت)، توجه به تمایلات مخاطب (گرایش‌ها، آرزوها، نیازها).

مشاهده می‌شود که قرآن روش‌های گوناگونی را برای اقناع مخاطبان با هدف هدایت و رشد ایشان مطرح می‌کند، اما باید توجه داشت که انتخاب هر کدام از این روش‌ها به تشخیص تصمیم‌گیرندگان استراتژیک متناسب با موقعیت راهبردی، اعم از شرایط محیط درونی و بیرونی سازمان یا جامعه، به‌خصوص ویژگی‌های مخاطبان این تصمیم‌ها بستگی دارد.

در پایان، به اجمال گفتنی است انجام دادن پژوهش میان‌رشته‌ای در حوزه تصمیم‌گیری استراتژیک با قرآن کریم از یک سو و بررسی مبانی روش‌شناسی به‌صورت ویژه و تخصصی و تعیین جایگاه و سهم اثر آن از سوی دیگر از نوآوری‌های جدی این مقاله است. برجسته‌ترین نقطه‌های استراتژیک این سیستم و نظام قرآن‌بنیان در نوآوری برآمده از پژوهش پیش‌رو، از جمله شامل فهم تازه اصل ایده تصمیم‌گیری استراتژیک در میدان زندگی معنی‌دار، پیشنهاد سامان تازه پارادایمی ممتاز در نقد مقایسه‌ای با دیگر مکاتب پارادایمی، درک تازه‌ای از میدان نظام مسائل تصمیم‌گیری استراتژیک، و پیشنهاد روش‌شناسی ممتازی در پژوهش میان‌رشته‌ای دین و علوم انسانی و به‌طور خاص مطالعات استراتژیک است. این مهم زمینه‌ساز پایه‌گذاری بازخوانی عمیق دانش مرسوم تصمیم‌گیری استراتژیک و گسترش مرزهای این دانش با رویکردی نو است.

از نوآوری‌های دیگر مقاله پیش‌رو فرلوری روش‌های مرسوم این حوزه با برجسته‌سازی حیث معناداری هستی و توجه به زیستمان تصمیم‌گیرندگان است. هم‌چنین می‌توان به استفاده از روش‌های جدید در تحلیل و تبیین دانش تصمیم‌گیری استراتژیک به‌عنوان نوآوری برجسته دیگر این پژوهش اشاره کرد. ورود روش‌های جدید دلالت‌پژوهی و روش اجتهاد قرآن‌بنیان و بدین‌سان استنتاج سؤال پژوهش از متن مقدس زمینه‌ساز شکل‌گیری ایده‌های روش‌شناخت دیگر و استفاده از آن‌ها خواهد بود. می‌توان گفت این مقاله نقطه شروع مناسبی برای پرورش این ایده در پژوهش‌های آتی است تا از ظرفیت گسترده مبانی پارادایمی قرآن‌بنیان در سایر طرح‌های پژوهشی، مانند بررسی تأثیر مبانی پارادایمی قرآن‌بنیان در دیگر عرصه‌های مدیریت استراتژیک - برای نمونه در برنامه‌ریزی‌های استراتژیک - بهره‌برداری شود.

نتیجه

پژوهش درباره مبانی پارادایمی تصمیم‌گیری استراتژیک به‌ویژه مبانی روش‌شناسی آن، به‌منظور شناسایی و ارزیابی رویکردهای حاکم بر نظام‌های سازمانی و نیز در سطح گسترده‌تر نظام‌های اجتماعی، برای چگونگی درک و شناسایی مسائل و نیز آسیب‌شناسی و اصلاح فرایندهای شناخت تا گام اجرای تصمیم‌ها، از ملزومات توسعه دانش مدیریت استراتژیک در دنیای امروز به‌شمار می‌رود. در این زمینه، استفاده از عقل، شهود، آموزه‌های وحیانی (قرآن کریم)، و نقل (سنت نبوی - اوصیایی) در کنار داده‌های تجربی و دانش روز انسانی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی و فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع شرط اساسی پویایی و واقع‌نمایی و کارآیی فهم مبانی پارادایمی و به‌طور خاص مبانی روش‌شناسی در دانش تصمیم‌گیری استراتژیک است. از این‌رو، در این مقاله سعی شد تا مبتنی بر آموزه‌های سورة انفال دلالت‌های حاکم بر مبانی روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک استخراج گردد که در ادامه به‌طور خلاصه به آن‌ها پرداخته می‌شود:

- در روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک قرآن‌شناخت در تبیین روش استقرا می‌توان گفت برخی از آیات قرآن با طرح مسئله و دعوت تصمیم‌گیرندگان به بررسی نمونه‌های عینی یک موضوع معین آن‌ها را رهسپار به گردآوری داده‌ها و شواهد رخ‌نموده درباره آن مسئله می‌کند تا درنهایت به ارائه گزاره کلی خویش دررسد. سامان آماری این نمونه‌ها در کل سوره‌های قرآن کریم تصمیم‌گیرنده استراتژیک را به یک نظریه معین در عرصه تصمیم‌گیری استراتژیک می‌رساند.
- هم‌چنین در تبیین رویکرد قیاسی می‌توان گفت در قرآن کریم با بیان نظام جامع هستی‌شناخت در آیات گوناگون به اتخاذ موضع نظری الهیاتی درباره مسائل مختلف پرداخته شده است. بدین‌سان همواره این امکان برای تصمیم‌گیرنده مؤمن وجود دارد تا بر مدار کلیات یادشده فرضیه‌هایی را درباره نمونه‌های عینی موضوع نظر طراحی و براساس آن مدل‌های مفهومی گزاره‌های توصیف‌گر مسئله و نوع موضع خویش دربرابر آن مسئله‌ها و پدیده‌ها را معین کند و بدین‌سان تصمیم‌گیری خویش را دربرابر مسئله‌ها و پدیده‌های یادشده براساس آن مبانی تجریدی سامان دهد.

- در روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک قرآن‌شناخت در تبیین منطق استفهام می‌توان گفت با بیان نمونه‌های تجربه وجودی و دل‌مهای غیرتجربی رهنمون تصمیم‌گیرندگان استراتژیک به شیوه‌ای خلاقانه از فهم پدیده‌ها، فراتر از مشاهدات عینی، برای چاره‌سازی وجودی و زیستمانی خود و موقعیت‌های راهبردی پیش‌رو است.
- در تبیین روش پس‌کاوی نیز می‌توان گفت به کمک این روش دانش‌بنیانی تدبیر استراتژیک در متن ساختار و سازکار عینی موقعیت‌ها روشمند می‌شود و می‌تواند در ضمن مدل عملیاتی با لحاظ عنصر زیستمانی در تصمیم‌گیرندگان استراتژیک خود را آشکار کند.
- با گستره منابع معرفت از منظر قرآن (مانند سنت‌ها)، گستره شناخت روش‌های تصمیم‌گیری (روش‌شناسی) نیز افزایش می‌یابد و تنها محدود به روش‌های مرسوم نمی‌شود و زمینه فراوری روش‌های مرسوم این حوزه دانشی و بررسی و معرفی روش‌های جدید نیز فراهم می‌شود (مانند فراوری روش‌های مرسوم سناریونویسی در تصمیم‌گیری‌های استراتژیک به کمک سنت‌ها).
- حقیقت تقوا یا خودبانی یا عمل حکمت‌بنیان منجر به هویت‌گیری بالغ‌تر تصمیم‌گیرنده استراتژیک در وجوه یادشده بینشی و گرایشی و کنشی در متن عینیت زیستی به‌ویژه موقعیت‌های راهبردی می‌شود. از این مجرا، تصمیم‌گیرنده استراتژیک به خداوند که عالم علی‌الاطلاق است نزدیک می‌شود. بدین‌سان از مجرای این زیست تقوایی هرچه میزان درجه تقرب تصمیم‌گیرنده استراتژیک به مقام علم مطلق بیشتر باشد نسبت به حقایق عالم (فهم مسئله و موقعیت و بدیل‌های پیش‌رو) درک بهتر و دقیق‌تری نیز پیدا خواهد کرد و انتخاب‌ها و تصمیم‌ها و به‌طور کلی عمل او مبتنی بر این دانش شکل خواهد گرفت.
- روش تفکر و اندیشه در روش‌شناسی قرآن‌بنیان ماهیت و مضمونی سیستمی و آینده‌نگارانه دارد، همچنان که روش اقدام و مدیریت از این منظر ماهیتی راهبردی و آینده‌نگارانه دارد. بدین‌سان، تصمیم‌گیرنده استراتژیک در هر موقعیت راهبردی ترکیب کلی ساختارهای گفتمانی جامعه و تعریف خرده‌نظام‌های درون ساختار جامعه و پارادایم‌ها و جهان‌بینی‌های اساسی را در نظر می‌گیرد و متناسب با مؤلفه‌های یادشده تصمیمی آینده‌نگارانه و استراتژیک اتخاذ می‌کند.
- قرآن کریم مبتنی بر رئالیسم توحیدی رهنمون به‌کارگیری روش‌هایی است که با بهره‌گیری توأمان از عقل و وحی به شناسایی پدیده‌ها و واقعیت‌های اجتماعی می‌پردازد و بر این اساس، در شناخت و شناساندن پدیده‌های اجتماعی، مانند مسائل استراتژیک، فقط به واقعیات محسوس و موجود اکتفا نمی‌کند و با دخالت وحی تصمیم‌گیرندگان استراتژیک را رهنمون استفاده از معرفت جامع شناختی و بدین‌سان روش‌های گسترده‌تر در شناخت واقعیات و محدود نکردن خود به بدیل‌های محسوس در هنگام تصمیم‌گیری می‌کند.
- بر مبنای روش‌شناسی قرآن‌بنیان، منظومه موقعیت‌های مهم در دو دسته کلی موقعیت‌های مرزی و فرامرزی طبقه‌بندی می‌شوند. می‌توان گفت هدف از نمونه‌آوری درباره این موقعیت‌ها در قرآن کریم آن است که تصمیم‌گیرندگان استراتژیک دریابند چگونه در متن سازکار تصمیم‌گیری استراتژیک خویش در این‌گونه موقعیت‌ها، با فراوری روشمند دانش خویش در موقعیت‌های راهبردی متفاوت، براساس الگوی ارزشی و روشی و نیز روش‌شناختی خود، راهبری عقلانی‌تر، خلاق‌تر، هوشمندانه‌تر، و درون‌زای دین‌شناخت در مدیریت این موقعیت‌ها داشته باشند.
- تصمیم‌گیرندگان استراتژیک برای اجرا و به این قرار تحقق تصمیم‌های استراتژیک به‌ناگزیر باید بتوانند مجریان و ذی‌نفعان سازمان یا جامعه را با تصمیم‌های گرفته‌شده همراه سازند و این امر با اقناع آن‌ها امکان‌پذیر است. روش‌شناسی قرآن کریم در اقناع مخاطبان خویش راهبرنده تصمیم‌گیرندگان برای به‌کارگیری منظومه روش‌های پیشنهادی قرآن کریم متناسب با موقعیت‌های پیش‌رویشان است که در این مقاله به هفت نمونه از آن‌ها اشاره شد.

پیشنهاد‌های پژوهشی

بدیهی است که دستیابی به همه وجوه مبانی پارادایمی تصمیم‌گیری استراتژیک و از جمله مبانی روش‌شناسی نیازمند بررسی کل سوره‌های قرآن کریم، به‌ویژه سوره مدنی، به دلیل بررسی مسائل اجتماعی در این سوره‌ها و به‌طور کلی قرابت موضوعات آن‌ها با

دانش مدیریت استراتژیک و به‌طور خاص تصمیم‌گیری استراتژیک است. دستیابی به این مهم نیز نیازمند یک بازه زمانی میان مدت و اهتمام پژوهشگران متعدد و علاقه‌مند و متعهد به مباحث میان‌رشته‌ای است و بنابراین از عهده یک یا چند نفر در زمان کوتاه میسر نیست. با وجود این، در مقاله پیش‌رو سعی شد به اقتضای توان و زمان در اختیار و در وسع یک مقاله، با انتخاب سوره انفال به‌عنوان نمونه، آغازگر این راه بود و امید است که این راه با همراهی سایر پژوهشگران تا دستیابی به هدف نهایی ادامه یابد. براساس آنچه گفته شد پیشنهادهای پژوهشی این مقاله عبارت‌اند از:

- اهتمام به بررسی، فهم، و استنتاج مبانی روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک براساس کل سوره‌های قرآن کریم، به‌منظور فراوری عرصه دانش تصمیم‌گیری استراتژیک به‌وسیله مبانی روش‌شناخت قرآن‌بنیان در حوزه تصمیم‌گیری استراتژیک؛
- بررسی، فهم، و استنتاج سایر مبانی پارادایمی تصمیم‌گیری استراتژیک مانند مبانی هستی‌شناختی، معرفت‌شناختی، ارزش‌شناختی، زیباشناختی، انسان‌شناختی از منظر قرآن کریم.

قدردانی

مقاله حاضر بخشی از پایان‌نامه دوره دکتری حرفه‌ای مدیریت راهبردی مصوب و دفاع‌شده در دانشگاه تربیت مدرس است و نویسندگان از حمایت‌های مالی و معنوی مرکز تحقیقات استراتژیک توسعه (رشد) در نگارش پایان‌نامه و مقاله پیش‌رو تشکر می‌کنند.

منابع

قرآن کریم

افتخاری، اصغر و کاظمی، محمدصادق (۱۳۹۶). مدل اقناع افکار عمومی در قرآن کریم (مطالعه موردی: مواجهه با منافقین). پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۶(۲۲)، ۹ - ۳۹.

ایمان، محمدتقی و کلاته ساداتی، احمد (۱۳۹۷). فلسفه تحقیق در علوم اجتماعی. تهران: سمت و پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی. _____ (۱۳۹۸). روش‌شناسی علوم انسانی نزد اندیشمندان مسلمان؛ مدلی روش‌شناختی از علم اسلامی.

چ ۲. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

آکوچکیان، احمد (۱۳۹۹، الف). *اجتهاد پارادایمی تفسیر پیشرفت‌شناخت*. قم: بنیاد اندیشه دینی و مطالعات توسعه.

_____ (۱۳۹۹، ب). *تفسیر رشد*. قم: بنیاد اندیشه دینی و مطالعات توسعه.

_____ (۱۳۹۹، پ). *تفسیر هدی*. قم: بنیاد اندیشه دینی و مطالعات توسعه.

_____ (۱۴۰۰). *سرمایه اجتماعی در فراوری مدنیت در متن مدیریت بحران (تفسیر سوره انفال)*. قم: بنیاد اندیشه دینی و مطالعات توسعه.

جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۶). *تفسیر تسنیم*. ج ۳. قم: اسراء. ج ۳۲ و ۳۳.

چهاردولی، عباس و دل‌انگیز، ابوالقاسم (۱۳۹۸). *واکوی و فهم دلالت‌های پارادایم‌های چهارگانه فلسفی با رویکرد اسلامی*. تهران: انتشارات دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.

خاشعی ورنخواستی، وحید، و صبور ابوانی، الهام‌سادات (۱۴۰۰). *رویکرد مبتنی بر شواهد از رهگذر نگاهی انتقادی به نظریه‌های مدیریت استراتژیک*. پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، ۲۱(۳)، ۹۹ - ۱۲۵.

خاشعی ورنخواستی، وحید (۱۳۹۴). *درآمدی نظری بر تصمیم‌گیری راهبردی حکمت‌بنیان*. مدیریت اسلامی، ۲۳(۲)، ۴۳ - ۶۶.

خنیفر، حسین و مسلمی، ناهید (۱۳۹۸). *اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی*. تهران: نگاه دانش. ج ۱.

دانایی‌فرد، حسن (۱۳۹۵). *روش‌شناسی مطالعات دلالت‌پژوهی در علوم اجتماعی و انسانی: بنیان‌ها، تعاریف، اهمیت، رویکردها، و مراحل اجرا*. روش‌شناسی علوم انسانی، ۲۲(۸۶)، ۳۹ - ۷۱.

رضایی اصفهانی، محمدعلی (۱۳۸۷). *تفسیر قرآن مهر*. قم: پژوهش‌های تفسیر و علوم قرآن. ج ۳.

صادقی‌تهرانی، محمد (۱۴۰۶). *الفرقان فی تفسیر القرآن*. ج ۲. قم: فرهنگ اسلامی. ج ۱۲.

صدر، سید محمدباقر (۱۳۶۴). *علم اصول*. مترجم: نصرت‌الله حکمت. تهران: امیرکبیر.

طباطبایی، محمدتقی (۱۳۷۴). *تفسیر المیزان*. قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی. ج ۹.

طبرسی، فضل‌بن‌حسن (۱۳۷۲). *تفسیر مجمع البیان فی تفسیر القرآن*. ج ۳. تهران: ناصرخسرو. ج ۴.

فروزنده دهکردی، لطف‌الله؛ محمودی میمند، محمد؛ عابسی، سعید و حدادزاده، مهدی (۱۳۹۴). *شناسایی عوامل و مؤلفه‌های شهود در تصمیم‌گیری از دیدگاه قرآن کریم*. مدیریت سازمان‌های دولتی، ۳(۴) (پیاپی ۱۲)، ۷۵ - ۹۱.

قرائتی، محسن (۱۳۸۸). *تفسیر نور*. تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن. ج ۳.

لطفی، امیرعلی و میرزا، عبدالهاشم (۱۳۹۶). *رویکردهای نظریه‌پردازی آیات تصمیم‌گیری در منابع مدیریت اسلامی*. قرآن و علم، ۱۱(۲۰)، ۴۹ - ۷۵.

محمدپور، احمد (۱۳۹۷). *روش در روش*. درباره ساخت معرفت در علوم انسانی. ویراست ۲. تهران: لوگوس.

مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۱). *تفسیر نمونه*. تهران: دارالکتب الاسلامیه. ج ۷.

منطقی، محسن (۱۳۹۰). *نقش نگرش‌های اسلامی در فرایند تصمیم‌گیری*. اسلام و پژوهش‌های مدیریتی، ۱(۲)، ۴۱ - ۵۷.

یثربی، یحیی (۱۳۸۹). *تفسیر روز*. تهران: امیرکبیر. ج ۳.

The Holy Quran

Akuchekian, A. (2022). *Social capital in the development of civility in the context of crisis management (interpretation of Surah Anfal)*. Limited printing. Qom: Foundation for Religious Thought and Development Studies. (in Persian)

Akuchekian, A. (2021). *Advanced interpretive paradigmatic ijtehad*. Limited printing. Qom: Foundation for Religious Thought and Development Studies. (in Persian)

----- (2021). *Hoda Interpretation*. Limited printing. Qom: Foundation for Religious Thought and Development Studies. (in Persian)

- . (2021). *Interpretation of growth*. Limited printing. Qom: Foundation for Religious Thought and Development Studies. (in Persian)
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
- Chahardoli, A. & Delangiz, A. (2020). *Analyzing and understanding the implications of the four philosophical paradigms with an Islamic approach*. Tehran: University Publications and Higher Research Institute of National Defense and Strategic Research. (in Persian)
- Danaeifard, H. (2017). Methodology of Semantic Studies in Social Sciences and Humanities: Foundations, Definitions, Importance, Approaches and Implementation Stages. *Humanities Methodology Quarterly*, 22(86), 39-71. (in Persian)
- Darling, J. R. & Seristö, H. T. (2004). *Key steps for success in export markets: A new paradigm for strategic decision making*. European Business Review.
- Eftekhari, A. & kazemi, M. S. (2017). Persuading public opinion Model in the Quran; dealing with hypocrites, case study. *Strategic Research of Politics*, 6(22), 9-39. (in Persian)
- Forozandeh Dehkordi, L., Mahmoodi Meimand, M., Abesi, S., & Haddad Zadeh, M. (2015). Identifying factors and components of intuition in decision making in viewpoint of Holy Quran. *Quarterly Journal of Public Organizations Management*, 3(4), 75-91. (in Persian)
- Gerras, Stephen J. (2010). *Strategic leadership primer*. 3rd Edition. United States Army War College.
- Goldoff, A. C. (2000). Decision-making in organizations: the new paradigm. *International Journal of Public Administration*, 23(11), 2017-2044.
- Hünermund, P., Kaminski, J., & Schmitt, C. (2022). *Causal Machine Learning and Business Decision Making*. Available at SSRN 3867326.
- Iman, M. T. & Kalateh Sadati, A. (2019). *Philosophy of Research in Social Sciences*. Tehran: SAMT and The Institute of Research and Development of Humanities. (in Persian)
- . (2020). *Methodology of Humanities in Muslim Thinkers*. 2nd Edition. Qom: Research Institution of University and Seminary. (in Persian)
- Javadi Amoli, A. (2014). *Tafsir Tasnim*. 3rd Edition. Qom: Asraa. Vol. 32 & 33. (in Persian)
- Khanifar, H. & Muslimi, N. (2020). *Fundamentals and principles of qualitative research methods*. Tehran: Negah Danesh Publications. Vol. 1. (in Persian)
- Khashai, V. (2014). A theoretical introduction to wisdom-based strategic decision-making. *Scientific-Research Quarterly of Islamic Management*, 23(2), 43-66. (in Persian)
- Khashei Varnamkhashti, V. & Sadat Sabour Abvani, E. (2021). Evidence-Based Approach Through a Critical Look at Strategic Management Theories. *Monthly Journal*, 21(3), 97-125. (in Persian)
- Leiblein, M. J., Reuer, J. J., & Zenger, T. (2018). What makes a decision strategic?. *Strategy Science*, 3(4), 558-573.
- Lotfi, A. A. & Mirza, A. H. (2018). Approaches to theorizing decision-making verses in Islamic management resources. *Two scientific-promotional quarterly journals of Quran and science*, 11 (20), 49-75. (in Persian)
- Makarem Shirazi, N. (1993). *Tafsir Nemooneh*. Tehran: Islamic Library. Vol. 7. (in Persian)
- Manteghi, M. (2012). The Role of Islamic Attitudes in the Decision-Making Process. *Islam and Managerial Studies*, 1st year, No. 2, 41-57. (in Persian)
- Mohammadpour, A. (2019). *Method in Method*. 2nd Edition. About the construction of knowledge in the humanities. Tehran: Logos. (in Persian)
- Oppenheimer, D. M. & Kelso, E. (2015). Information processing as a paradigm for decision making. *Annual review of psychology*, 66(1), 277-294.
- Qaraati, M. (2010). *Interpretation of Light*. Tehran: Cultural Center for Quranic lessons. Vol. 3. (in Persian)
- Rezaei Isfahani, M.A. (2009). *Mehr Quran Interpretation*. Qom: Research on Quranic Interpretation and Sciences. Vol. 3. (in Persian)
- Sadeghi Tehrani, M. (1986). *Al-Furqan Fi Tafsir Al-Quran*. Second Edition. Qom: Islamic Culture. Vol. 12. (in Persian)
- Sadr, S. M. B. (1986). *The Science of Principles* (Nusratullah Hekmat, translator). Tehran: Amirkabir. (in Persian)
- Szutowski, D. (2019). The importance of decision-making quality throughout the product innovation development process. *Organizations in the face of growing competition in the market*, 125-145.
- Tabarsi, F. H. (1993). *Tafsir Majma 'al-Bayyan fi Tafsir al-Quran*. 3rd edition. Tehran: Nasser Khosrow. Vol. 4. (in Persian)
- Tabatabai, M.T. (1995). *Almizan Interpretation*. Qom: Qom Seminary Teachers Association, Islamic Publications Office. Vol. 9. (in Persian)
- Yathribi, Y. (2011). *Interpretation of the Day*. Tehran: Amirkabir. Vol. 3. (in Persian)